

Wm. do II 550.765/1118
WOWSKIE STAROSTWO KROKOWSKI
II 1213.213 5000
gubernialna powiazk.

Original X

3 11 31
ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 778.

№ 30348

12180

ГРИЦЬКО КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО.

Kvitka - O

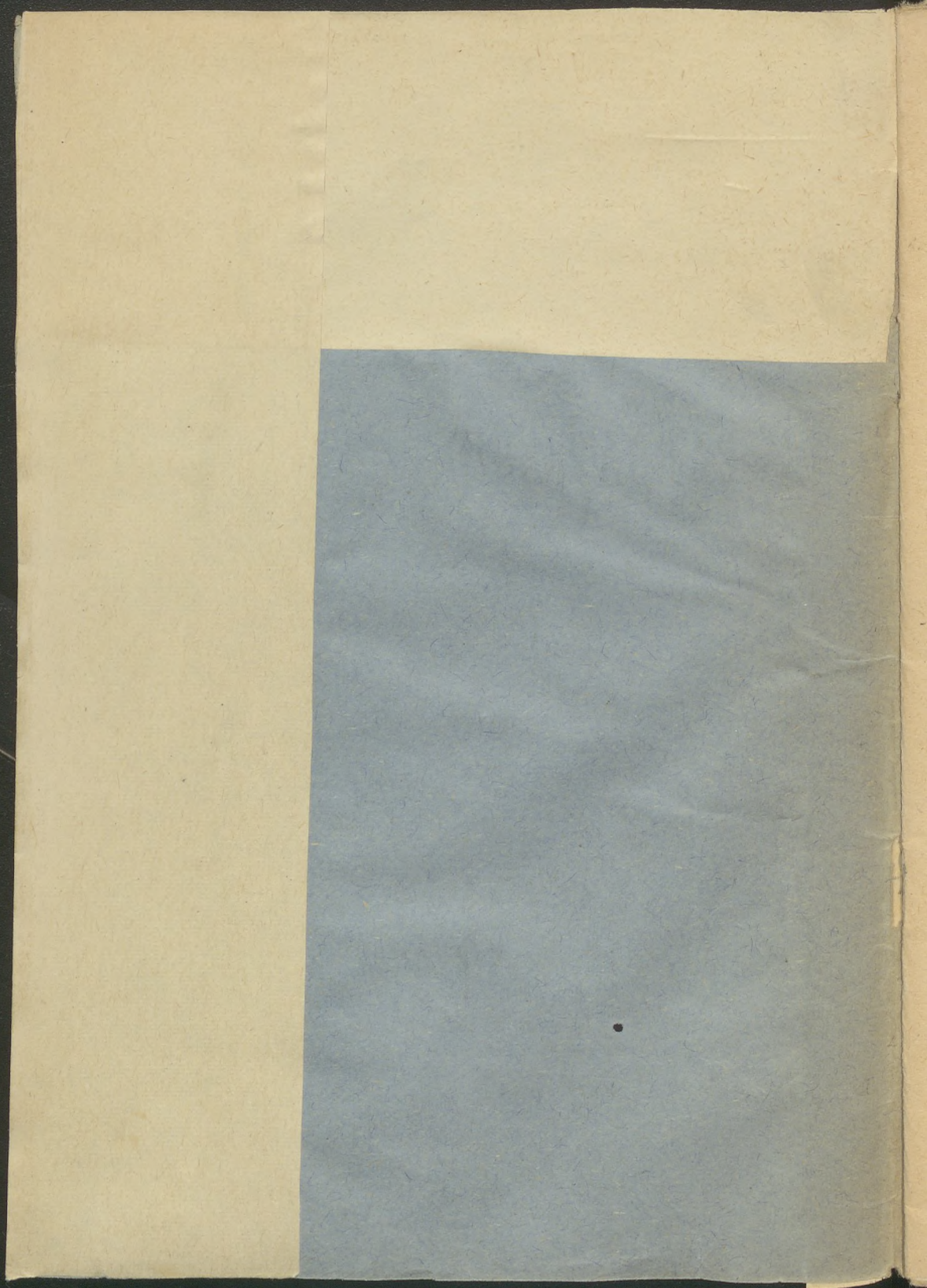
САЛДАТСЬКИЙ ПАТРЕТ

Л Ъ В І В

1 9 3 1

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

II 1.213.213

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 778.
.....

ГРИЦКО КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО.

САЛДАТСЬКИЙ ПАТРЕТ

Л Ъ В І В

1 9 3 1

.....
НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

II 1.213.213

З друкарні Вид. С-ки „ДІЛО“.

I.

Супліка до пана іздателя.

Любезний мій приятелю!

Дойшла до мене чутка, що ти хочеш і в нас, по московській моді, збити книжечку, а як її по-нашому назвати, не вмію; бо й москалі — не ті москалі, що живуть у Москві, а такі, що не з наших а з расейських — що кріпко в них кохаються, і ті, не вмівши її по-своєму назвати, зовуть по-німецьки. Так нехайже по-нашому буде: збірник. Спасибі тобі за сюю працю. Через тебе будемо знати, хто з наших слобожан та й з гетьманців що і як компонує. Щеж я чув, буцімто хочеш ти тутже притулити дещо і по-нашому писаного. За сюю вигадку аж тричі тобі дякую. Нехайже знають і наших! Бо є такі люди на світі, що з нас кепкують і говорять та й пишуть, буцімто з наших ніхто не втне, щоб було, як вони кажуть: і звичайне, і ніжненьке, і розумне, і полезне, і що, стало бить, по-нашому опріч лайки та глузування над дурнем більш нічого не можна й написати.

О, бодай їх уже з такою думкою! Хібаж не живо вчистив пан Котляревський Енея? Еге! — обнім і досі Москва товче і перетовкує, і з якого боку ні заїде, сплесне руками та й каже: „ну так, славно!“ А пан Артемовський-Гулак мало понаписував про Твердовського, про Солопія, про Собаку, або Гараськові оди не мудро розказав по-нашому, що може в іншого, хто читав, так і досі кишки болять від сміху, а в іншого — як там кажуть — трохи лишень шапка не загорілась. Так хіба він просто писав? Адже і тепер бажають у місячні або і в тиженні книжечки хоч півтретя його стиха. Нехайже й пан Гребйонкин викине Полтаву, що перероблює з московської; нехай, кажу, не

боїться нічого та, як там кажуть, іздасть її типом: так там і таке буде, що хоч не хочеш, а заколупне тебе за душу, а де й серденько защемить; буде й таке, що читаючи слізеньки тільки кап, кап, кап! Та є й другі, прочі, що на стихах — на стихах, а то таки й просто, розмовою пишуть... Так щож будемо робити? Не второпають по-нашому, та й ворчать на наші книжки: „Ета нешто па чухонські. Зачим печатать, кагда ніхто не розуміє?“ — Гай, гай! Хібаж тільки й світа, що у вікні? Тривайте бо, панове, не дуже сікайтесь! Є ще на світі православне християнство, що вміють і люблять по-нашому читати. Не усеж для москалів, можеб треба і для нас щонебудь, щоб і ми... знаєте, не усе, а так... дещо... по-троху... дечого знали, а то по-вашому так ми... так собі... де нам за вами?... Гм! на догад буряків, щоб запусти дали.

Та щеж на своїм віку видав і таких, що як попаде нашу книжку, та переверочує її, переверочує, мов голодна беззуба собака шкоринку, котрої не вкусить, та не розчухавши, що, длячого і против чого писано, зараз, щоб аби щонебудь сказати, аби чимнебудь нашого братчика занехаять, а самому похвастати, зараз, кажу, і гукне: „Кавика не там! оксія не туди! Хвальш! треба наш йори — ны-ны! Я усе знаю і зараз побачу, де що не так“. Ой, гляди лишень, пане Усе-знаю, щоб не було і з тобою того, що з Терешком шевцем.

А що там з ним було? Ти може, приятелю, не позабував того, що змалу у школі вчив, так і згадаєш якусь латинську побрехеньку, що я тобі по-своєму розкажу, як чув її від Панаса Пістряка, а він чув її ще в школі від самісінького нашого дядка пана Олексія.

Отже то, коли хоч, то й приліпи сю побрехеньку у свій збірник. Може таки котрий із скализубів, охочий других гудити, а самому талану нема щонебудь путне написати, захоче покепкувати над твоєю Зірочкою та наше, хоч не зовсім по верхам, а хоч і по складам прочита, і через десяте-пяте уторопає та й почуха потилицю і усом закрутить, та й... помовчить; то й то добре: одною брехнею на світі менш буде.

Колиж будеш її печатать, то пожалуста, доглядай, щоб у моїй побрехеньці не наворачкали якої нашої мови на московський лад. Нехай наші, як хто зна, так своє й пише; а я думаю, що, як говоримо, так і писати треба. О! добре-б, братіку, було, якби ми так говорили, як у книжках пишуть; а якби ще так і робили, так би й не було на світі нічого лучшого!

Нехайже тобі, братіку, Бог помага на добрее діло. А мені вір, що я тебе і поважаю і шаную і дуже дякую за твою працю для слави слобожан і для нашої потіхи і пользи, і що я по вік тобі

на службу щиро готовий

Грицько Основяненко.

Липця у пятое число

1833-го року.

Був собі колись-то якийсь-то маляр... ось на умі мотається, як його звали, та не згадаю... Ну, дарма: маляр, та й маляр. І що то був за скусний! Там морока його зна, як то гарно малював! Чи ви, братіки, що читаете або слухаете сюю книжку, думаете, що він так малював собі просто, абияк: що тільки розміша краску, чи червону, чи бурякову, чи жовту, та так просто й маже чи стіл, чи скриню? Е ні, тривайте лишень! Таки що вздрить, так з нього патрет і вчеше; хочби тобі відро, або свиня — таки живісінько воно й є; тільки посвистиш, та й годі! А ще, було, як намалює щонебудь та підпише — бо й письменний був собі — що се не кавун, а слива — так таки точнісінька слива. Раз... о, сміху було! — Хлопці аж кишки порвали від реготу, — змалював він таки нашого отця Микити кобилу, та якже живо вчистив, так навдивовижу! Ну, намалювавши, та й каже нам: „Тепер, хлопці, дивітеся, що за кумедія буде“. А ми каємо: „Ану, ну, що там буде?“ А він кає: „А йдіть лишень за мною, та й несіть патрет попової кобили“. От ми узявши та й пішли, та по його наущенію і поставили біля пан-отцевого двора; підперли її гарненько; таки точнісінько як кобила стоїть, і на одно око сліпа, і хвіст вирваний, і ребра їй повилазили,

та ще й голову понурила, мов пасеться. От як по-становили її, а сами узявши та й поприсідали по-під плотом, у бурянах, та й ждемо батюшку, а сами тулимось, яко мога, щоб не реготатися. Аж ось, зирк! Іде наш отець Микита, та ще мабуть було і в головці; іде, та собі під ніс всемирну мугиче; а далі і вздрів кобилу, та й кає: „Що за ледащо, мій Охрім“ (а його батрака та звали Охрімом), „кобила, — каже — зійшла проти ночі з двора, а він і байдуже; колиб то мені її піймати!“ А далі зняв із себе пояс, завязав петлю, та й став до неї підкрадатись, та знай цмока та приговорює: „Тпрусьо, ряба, тпрусьо!“ — а далі як підійшов близьенько, як закине їй на шию пояс, як крикне „тпру!“, як потягне до себе, а кобила як упаде, а ми так і зареготались, та навіткача! А отець Микита і zostавсь; стоїть як укопаний, і руки і ноги одубіли, і ні з місця; а кобила перед ним лежить догори ногами; і підпірки не вдержали, як потягнув її до себе, щоб не втекла. Та вже опісля розказував, що й довго-б стояв, та попадая побачила, та й не знала, що з ним і робити; і віддувала, і водою бризкала, та на превелику силу з місця звела й увела у хату; так, кає, цілісіньку ніч трясця його била, а кобила усе в вічі лізла, аж поки шалхфеї напився.

Так ось такий-то був скусний маляр... Те, те, те! тепер згадав: його звали Кузьмою, а по батюшці Трохимович. Як тепер його бачу: у синій юпці, тяжинових, широких штанах, каламаймовим поясом пузо підперезане, а зверх китаєва черкеска; на шиї, поверх білого комиря, бумажний красний платок повязаний, шкапові чоботи добрі, з підковами; волосся чорне, під чуб підстрижене, а уси собі риженькі, та густі, та довгі; не часто голивсь, так борода всегда як щітка. Горілки не вживав так, щоб через край, а як з приятелями у кумпанії, так не проливав; добре, було, на крилосі співа, і гласи знав, часто об нього спотикався і пан Атанасій, от таки наш дяк; тільки вже ту прокляту кабаку так вживав, що не то що. Хліба святого не їстиме, а без тії погані й дихати не може. Був собі пузатий добре, а родом — коли чували — з Бори-

сівки, Курської губернії, а у тій слободі щонайлучші богомази, іконописці, й усякії малярі; так і він то відтіля родом був, а в нас у селі зеленив нову дзвіницю. І, таки нігде правди діти, що вже ніхто лучше не малює, ні розмалює, як богомаз з Борисівки; вже не жалко і грошей! Якже москаль озьметься за сее діло, ну тільки почухайся, та й відійди. Торгується і требує багачько: дай йому і кошту, і грошей, скільки забажа, а як удере — гай, гай! Йому каеш: блакитна, а він товче: „синя-ста“. Йому каеш: не годиться, а він чухається та кає: „нічаво-ста; для хахлов і такой бог бряде“. Тьфу на їх голову!

Так про сього то Кузьму Трохимовича почув якийсь-то пан, що дуже кохавсь в огородах; так, бач, біда; горобці що літо повикльовують усе, що він ні понасіває. Так він-то позвав Кузьму Трохимовича, та й поєднав його, щоб списав йому салдата, та щоб такий як живий був, щоб і горобці боялися; „а буде яка хфальш, прикину“, кає, „тобі“. От і сторжились за десять рублів грошей і восьмуху горілки. Отжеж то і змалював він салдата, та ще як! Що, я-ж кажу, що й живий не буде такий бридкий, як то був намальований: пикатий, мордатий, та ще з здоровенними усами, що не тільки горобцеві, та й чоловікові страшний. Мундер на ньому лепський, гудзиками позашіпований, що аж сяє. А оружжю — так погибель його зна — як то живо списав! Оттак, бачиться, і стрельне, що й приступитись страшно! А як задивишся на нього, так, бачиться, вже й ворухиться, і усом моргає, і очима поводить, і руками дьорга, і ногами дрига, таки так і думаєш: „От побіжить, от битиме!“ Так то скусно був намальований!

Ну, змалювавши, Кузьма Трохимович і думає: „Може не вгоджу панові, тогді пропали і гроші й робота. Повезу куди на ярмарок, та й поставлю на базарі і буду слухати, що будуть люди казати. Коли будуть його жахатись і лякатись, тогді певно бери, Кузьмо, гроші; колиж огудють, то ще підправлятиму, аж поки до кінця доведу“.

Зібрався наш Кузьма Трохимович, та й повіз свого салдата — коли хто зна — аж у Липці. От

у саму глуху північ, як ще усі і ярмаркові біля возів, і хазяйство по хатах спали, і по шинкам народ порозходився, і світло погасили, він і поставив той патрет на самій ярмарці і попідпірав ще лучше чим попівську кобилу, щоб ні вітер не звалив, і щоб який п'яний, як поточиться, або свиня, звичайно ходючи по базарю, як прийде чухатись до нього, то щоб не звалили. А сам за тим патретом нап'яв яточку та й сів, щоб прислухатись, що буде народ казати про його салдата; та тутже наклав на палітру красок, що „коли“, кає „що не так, то я й підмалюю“. Упоравшись зо всім, присів, понурив голову та й задрімав собі трохи, поки ще до діла.

Аж ось стало і на світ займаться. Іще не попритухали усі зірочки, а вже наш Кузьма Трохимович і скочив; понюхав кабаки, прочхавсь, протер очі полою, бо вже тут пак ніколи було по воду йти, щоб умитись; підперезавсь знову і пояс притягнув лепсько, насунув шапку по самий ніс, та й рукавички достав, — бо се, знаєте, було об перших п'ятінках, так вже зорі холодні були, і сів у своїй ятці, щоб прислухатись.

Перш усього блиснуло світло у кабаці. Гай, гай! — вже і в Липцях завелися кабаки, неначе — нехай Бог милує — у Рассеї. Відкіляж то се узялось? Общество нас так прикрутило, щоб, бач, відкупщик за нас, хто не здужа, зносив гроші у подушне; так узявсь не з справжніх відкупщиків, а таки — нічого гріха таїти — знайшовсь із наших хрещених людей, що уступив у їх віру та, як той Юда, узявсь держати і Липці і другії слободи на московський лад; і вже в них не шинок зоветься, а кабак, і там вже уся московська натура, і там усе москаль наголо, як у Туреччині турки; та усе народ проворний: ні доїсть, ні доспить, усе об тім тільки й думає, щоб заробить копійку. Така вже їх московська поведенція! А як тільки нашого братчика, хочби і в кабаці, обдурюють, так ну, ну! Отсе коли прийшов з посудиною, щоб купити до хазяйства наскільки треба горілки, та хоч трохи заслухайся або задивись, то й не долле повної міри, та мерщій і всипа у твою посудину, і вже,

хоч спор, хоч лайся, а він тебе випроводить геть. Колиж тут хочеш випити, то буцімто й добрий: за гривню зачеркне із діжки таки повнісіньку; тут станеш уся розгладжувати та втираєшся, та поцмокаєш хорошененько і збираєшся, як то гарненько натошчака випеш, та тільки що руку підняв і ще й до рота не доніс, як, врагова його мати знає, де те москальча у гаспида озьметься, таки неначе як той, що... Дух свят при нашій хаті!... підбіжить, підтовкне — плюсь!... більш половина чарки назад у діжку! Лихо та й годі! Пеш мерщій, бо розливальщик ще стане й чарку віднімати. Випив... та щож бо? Як там кажуть: „По бороді потекло, а у рот не попало“; а вже й не кажи, що по животу пішло, нічого було гаразд і проковтнуть. От така то їх московська віра, щоб зо всякого зідрати!... Так куди їм і спати довго? Та так тут спить, а тут дума: якби то і деб то поживитись.

Так от, як засвітили у кабаці, та й вислали на двір підтовкачку, чи не вздрить кого на вулиці, щоб заманити у кабак. Вибігло чорта і озирається... Подивіться на нього: на що то воно похоже? Щоб то йому голову гарненько під чубчик підстригти, як і в людей, а то патлатий, патлатий! Спереду аж у вічі йому волосся лізе, уха закриває, по потилиці шльопається, аж сердега усе, знай, головою потряхує, щоб тії патли не мотались. І сорочка на ньому не як у людей: замість білої, як закон повеліва, вона в нього або червона або синя, та без комиря, а з гапликом, та на плечі і защібне, так що хто зроду уперше москаля побачить, то й не вгада, що то воно і є...

От такий то став біля кабацьких дверей, поглядав, поглядав — і вздрів, що стоїть салдат на калавурі з оружжом, та й став гукати на нього: „Служба!“, кає, „пайді-ка сюда! Стань тутечка-здесь, шток пад час буде драка, так не дай нас увабеду; а порція ад нас буде“. Стоїть салдат, не ворухиться! Москальча крикнуло вдруге, кричить і утрете — салдат ні з місця! Далі москальча злякалось, щоб він не розсердивсь та не дав би йому щипки, покинуло його та мерщій у кабак, та й зачинилось. Кузьма Трохимович чув сее все, усміх-

нувся, моргнув усом, та й подумав собі: „Побачимо, що то дальш буде; ще невелика штука москаля одурить!“

Затим виткнулось і сонечко. Тут стали рушати й наші, що з борошном понаїжджали то з Деркачів, то з Вільшаної, та були аж із Коломака. Що то, батечку, із яких то місць на той ярмарок не понавозили усякого хліба! Таки видимо-невидимо їх тут стояло! Коли сказать, що підвід двадцять їх тут було, то ей-же то Богу моему! — більш. Хмара хмарою. Тут і жито, і овес, і ячмінь, і пшениця, і гречка, і усе, усе було. Знаєте, прийшло время подушне зносить, так усякому гроші треба. Наш братчик не бабак; він жде пори. Слава тобі Господи!... він, нехай Бог боронить, не москаль, щоб йому, покинувши жінку, діточок і худобоньку, та за тою бідною копійчиною шляться по усім усядам; швендяти аж на край світа та кровавим потом її заробляти. Та чого тут і вередувать? Коли вродив Бог хлібця та дав його зібрати, то й дожидай, поки прийде нужда, що як десятські у волость потягнуть за подушне і за общественне, а тут жінка забажа льону, щоб на сорочки прясти, та нового очіпка, та дочкам плахит або свит, та й усяка напасть постигне, що притьмом треба грошей; тогді вже нігде дітись: вези хоч верстов за двадцять, та чи стала ціна, чи не стала, а ти першого торгу не кидайся; за що продав, абиб довго не стояти, та й уривай до дому, та й розщитуй собі, щоб і сюди й туди стало. А як удоволив усіх, от тогді вже справний козак! Лежи собі на печі, у просі, поки до нової нужди; тогдіж будемо й думати, де що узяти.

Так от такі-то там були, і їх вже і сон не брав. Сонечко зійшло, вони і посхоплювались, щоб, знаєте, купця не втерять. Ото гарненько постававши, помолились до церков Богу, та й послали одного з табору по воду, бо вже пора була й каші варити. Потяг Охрім з двома боклагами до криниці, аж геть під гору, та йде вулицею... Луп очима — стоїть салдат. Охрім був собі парень звичайненький, зняв шапку, поклонивсь та й кає: „Добрыйдень, господа служавий!“ А салдат мов-

чить. От Охрім і пішов своєю дорогою, а Кузьма Трохимович і всміхнувся та й подумав: „Одурив і своїх!... Що то дальш буде?“ Ну, набравши Охрім води та вертаючись до табору, дума: „Отжеж тут є постой! А що, як спитаю, чи не треба їм, буває, коням вівса або якого борошна?“ Та як порівнявсь проти салдатського патрета, та й кає: „Господа москаль! А скажіть, будьте ласкаві, вашому командерству, коли треба вівса або якого борошна, то нехай прийдуть ось до табору та спитають Охріма Супоню; а в мене овесець важненький, дешево віддам, і міра людська: вісім з верхом і тричі по боку вдарити. Пожалуста-ж не забудьте, а могорич наш буде. А на почин, нате лишень, понюхаймо кабаки“. Сее кажучи, достав з халяви ріжок, постукав об каблук і витрусив на долоню; сам понюхав, покректав, підніс салдату та ще й приговорює: „Кабака гарна, терла жінка Ганна; стара мати вчила її мняти; дочки розтирали, у ріжки насипали. Ось подозвольте лишень!“ Салдат ні чичирк, і усом не моргне. Неборак Охрім узяв собі на розум: „Цур йому!“, кає собі на думці, „щоб ще по пиці не дав, бо він на те салдат“... Піднявши боклаги та мерщій до табору, не оглядаючись. А Кузьма Трохимович, сее чувши, та „ких, ких, ких, ких!“, та аж за боки брався регочучи.

Покиж сее діялось піднялися на місто йти бублейниці, палянишниці і ті, що кухликами пшонно а ложками олію продають. За ними підтупцем поспішали з пиріжками, з печеним мясом, з вареними хляками, горохвяниками й усякими ласощами, чого тільки душа забажа на снідання. А танок вела Явдоха Колупайчиха, молодиця гарна, не взяв її кат. Чорнява, мордата, трошки кирпатенька, та й румяна як рожа, та таки й одягнена; очіпок, хоч він собі і зовсім витертий, самі нитки, а був колись парчевий; кожух білих смушків під тяжиною і бабаком обложений, тільки що скрізь на ньому дірки, і попід руками і на боках, так що видна була й уся одежа, і таки не проста, а міщанська, бо вона взята була у Липці аж із самісінького Харкова, і не простого, а міщанського роду: шушун набойчатий, спідниця каламайкова, тільки що не можна було

вгадати, якого вона є цвіту, бо дуже було замазана олією; вона бо пекла і бублики і сластьони, а коло сього діла не можна чисто ходити, зараз вимажешся як той чорт, що до відьми через трубу лазить.

От молодиці і кричать Явдосі: „Ану, паньматко, вибирай місце на щасливу продажу. Ти в нас голова; де ти сядеш, то й ми біля тебе“. Явдоха й узяла з чужої коробки паляницю, стала на схід сонця, тричі перехрестилась, та й покотила паляницю навпаки сонця. Котилась тая паляниця, котилась, та й не зупинилась нігде, а прямісінько плюснула біля салдатського патрета. „Ох мені лихо!“, сказала Явдоха, піднявши тую паляницю, та мерщій пхнула її між свій товар. „Як таки біля москаля сідати? Він нам такого лиха наробить, що не то що! Ув одної щипне, у другої хватне, та тут таке буде, що й коробок не позбираємо“. — „Вибирай-же друге місце“ — гукнули молодиці — „може й не так щасливе буде, та все таки краще, чим дати москалю орудувати над нашим крамом“.

Перевела Явдоха свій цех через дорогу; поворожила вправо другою теж чужою булкою, і між свої положила; а де паляниця впала, там сама з своїм товаром сіла, а молодиць розсадила, де якій як по черзі припало, а чергу зробила сама-ж таки Явдоха: які були побогатші, так до себе ближче, а бідну на товар так на самий хвіст у куток, де й школяр, що з малими грішми купує самий дешевий товар, її не знайде; та за чергу кожен базар і лупить з них, що зможе. О, та й баба-ж козир була! Одно вже те, що харківська родом, а цокотуха та й цокотуха! Узялася над усіми перекупками отаманувати, і від десятських, від голови та й від самого писаря обороняти, тільки щоб усі перекупки її слухали і, що скаже, щоб сповняли, і чого потребує, щоб поставляли. Та нехайби і не послухав її хто! Так зараз і нашле: або свиня бублики похвата, або собака олію випе, або п'яний поточиться та коробку переверне, а вже даром не прийде.

Тільки що молодиці любенько посідали, і кожна з своїм крамом розташувалася, аж .. тю!

москаля нечистий і вродив із стовпцями біля них. Якже напустяться на нього перекупки! „Зачим тут став? Піди собі геть, стань де інде, не мішай православний товар продавати, а сам іди хоч до чортів, опріч хліба святого!“ От як затуркали, затуркали — бо, звісно, як наші молодичі, скільки їх не буде, та як заговорють разом усі ув один голос, так нічого і не второпаєш, мов на лотоках вода шумить, аж у вухах лящить! А москаль і байдуже, та, знай, собі кричить: „Гречишники гарячіі!“ Що тут на світі робити? От бачуть молодичі, що не переливки; пристали до Явдохи: „Роби, що знаєш роби, а москаля збуди!“

Нічого Явдосі робити, узяла — та усе таки не з своєї коробки — три вязки бубликів і пішла до патрета, та й... далєбі що правда!... поклонилась йому, мов живому, та й просить: „Ваше благородіє, господа салдатство!... будьте ласкаві, зведіть із нашого місця отого навіженого, католицького, бурсурменського москаля, що став біля бублейниць із стовпцями“. Сее кажучи, бачить, що салдат і не дивиться на неї, та й стала йому совати бублики у руку, та й приговорює: „Кете, озьміть, ваше благородіє!... пожалуйте, дома здається“. Салдат ні пари з уст! Якже роздивиться наша Явдоха, що се мара, що се не справжній салдат а тільки його парсуна, засоромилась, почервоніла як рак, та швидше не оглядаючись... від нього, та бублики у свою коробку, і сіла. Що вже ні питали її молодичі, що їй там було від москаля, так мовчить та й мовчить і кає: „Адже збула москаля! Чогож вам більш?“ Бо москаль справді, ще як побачив, що Явдоха пішла жалітись на нього, злякавсь, та й щез із стовпцями своїми. А Кузьма Трохимович дивившись на сее, посміявсь собі нищечком, та й кає: „От так наші, знай! Вже до нас, мов до живого, з поклонами ходють, неначе до засідателя“.

А тимчасом позіходилося народу вже чимало! Таки куди оком не глянеш, то усе люди, усе люди, як сарана у полі. І чого то туди не понаносили або не понавозили! Таки такий ярмарок, що неначе в Харкові об Пречистій: усякого товару,

якого тільки подумаєш, усе є. Чи груш... так і на возах груші, і в мішках груші, і купами груші; прийди, торгуй, скільки тобі треба, та з якої хоч купи і скільки хоч коштуй, ніхто тобі й не боронить. А там москва з лаптями та з ликами; були в них і миски, ложки, і тарілки розмальовані; були й решета, і ночовки, діжі, лопати, сівці, черевики, чоботи з підковами, і німецькі, тільки гвіздочками попідбивувані. Тут суздальці з богами та книжками завалящими; а побіля їх сластьониця з грубою; тільки спитай, наскільки тобі треба сластьоних, так живо підніме пелену та й зніме стару онучу, що нею горщик з тістом накритий, щоб, знаєте, тісто на холоді не простивало, і затим під пеленою у себе держить; от пальці послинить, щоб тісто не приставало, та й ущипне тіста, та на сковороду ув олію, аж шкварчить; та зараз і пряхить, і подає, а вже олією не скупиться, бо так із пальців і тече, тільки, знай, обсмоктує. Тутже біля неї продавалася терта кабака і тютюн у папушах, а там залізний товар: підкови, гвіздочки, сокири, піддіски, ухналі й усе, чого треба. А тут уже лавки з красним товаром для панів: струковатий перець на нитках, родзинки, хвиги, цибуля, усякії сливи, горіхи, мило, медянички, свічки, тараня, ще по весні з Дону навезеная, і суха і солона, кавяр, оселедці, яловичина, ніжки, шпильки, голки, гаплики, і для нашого брата свинина. Дьоготь і в шерітвасах і в мазницях, продавались і самі квачі; а побіля їх стояли бублики, буханці, горохвяники, гречаники, носили в ночовочках печеню шматками покраяну — наскільки тобі треба, настільки й бери. А там купами капуста, буряки, морква огородня, а хатньої наші жінки не продають, держуть про нужду на нашу голову... цур їй! Тутже був хрін, ріпа, картоплі, що вже швидко хліб святий з світа божого зженуть. А тут з Володаги горшки, кахлі, миски, покришки, глечики, кухлики... та я-ж кажу: нема того на світі, чого не було на тому ярмарку, і якби грошей до сина, то накупив би усього, та й їв би цілісінький год! А що ще обіддя, коліс, війя, двійла, люшні! Були й свити простого уразівського і мильного сукна; були кожухи, усякі пояси, шап-

ки — і козацькі і каплоухі. Був і дівчачий товар: стрічки, скиндячки, серги, байові юпки, плаhti, шиті рукави і хустки. Жіноцькі очіпки, серпанки, запаски, караблики, рушники і шиті і з мережками, щітки, гребні, днища, веретена, сіль товчена, глина жовта, запанки головяні, персні, черевики... аж утомишся розказуючи. Чого то там не було!

А промеж такої пропасти товару, що то народу було! Крий Мати Божа! Ще троха чи не більш, ніж на Воскресеніє ув утрєні, як Христа дочитуються, або на Йордані, так що й протовпитись не можна. Той купує, той торгує, той божиться, той приціняється, той спорить, той товариство склика, той на жінку гука, ті лаються, ті йдуть могоричі запивати; жіноцтво щебече, усі разом розказують, і ні одна не слуха; старці співають Лазаря, кобили ржуть, колеса скриплять, той возом їде та кричить: „По глину, по глину!“, а на зустріч йому викрикує: „По горшки, по горшки!“ Діти, погубивши матерів, пищать, там славучить собака, там придушили поросля, вижчить на весь базар, а свиня хрюкаючи пробирається промеж народом; гам перекупки хватають за поли парубків та школярів. „Ходи сюди, дядюшка!“ — кричать. — „Візьми в мене, паниченьку! От бублики гаряченькі, з мачком! От паляниця легесенька, тільки що з печі!...“ Та-та-та-та, та й не розбереш, що вони там і кричать, бо усюди гомонять, стукотять, кричать... точнісінько як у млині, як на всі меле і товче! А там чути, скрипка гра з цимбалами. Матвій Шпонь та продав сіль, розщитавсь і грошики вчистив, та й найняв троїсту і водиться з нею по ярмарці. Вже й шапки кат ма, десь кинув її на когось та й відбіг. Іде і співає, а де калюжа, тут і вдарить тропак. Забризкався, захлюстався... еге, та не мішай йому, він гуля! Ув одній руці пляшка, а у другій чарка. Кого ні зустріне: „Пий, сучий сину, дядюшка любезний!... пий! Матвій Шпонь гуля!... пий у його голову, щоб ти подавивсь!... будь здоров на многії літа!“ Випе і поштує його; коли той не схоче, так додолу горілку виле, а його лає, лає, та й стане другого поштувати; оцеж ще не зовсім допив з пляшки, зараз пляшку об землю і гука:

„Шинкарю! подавай Шпоню знова. Музика, грай!“ — та й пійшов дальш. Іде і побачив дигтярів — шубовість у шерітвас з чоботами зовсім і кричить: „Дигтярю! не журись! Шпонь відвіча грошима“. Та й викине йому з кишені повнісіньку жменю грошей, а сам знову кричить: „Не абедно? Не мішай-же! Музика грай!“ Та й стане хлопаться у дьогтеві, як мала дитина в калюжі. Що то, як чоловік у щасті та у радості! Чого то він не видума! Нічого не жалує, і ні об чім не жалкує!

А там чути, ведмідь реве і танцює, а циган викрикує: „Ану, Гаврилку, як старії баби п'яні валяються?“ Циганка ворожить та приговорює: „І щасливий, уродливий, чорнява молодиця за тобою вбивається; положи-ж пятачка на рученьку, усю правду скажу...“ Циганчата танцюють халяндри та кричать не своїм голосом, мов з них чортлика дере. Старий циган тудиж із своєю шкапою. Знай божиться і жінкою і дітьми, та проклинає свою душу, і батька, і матір, а усе затим, щоб стару, сліпу, сапату і з вибитою ногою кобилу продати замість молодой, здорової. Та як обступлять нашого брата циганське навожденіє, так не знаєш, що й робить. Як напустять мару, так і сам бачиш, що шкапа трьох денежок не стоїть, та тільки дивись та лупаєш очима, і не знаєш, куди від них дїтись. Той божиться, другий суне тобі у руку оброть із шкапою, третій тягне з твоєї кишені хустку, де гаманець з грошима завязаний, а сей вже і здачі дає, та усі гуртом волочуть тебе під ятку могоричі запивати. Так що, я-ж кажу, поки схаменешся, дивись — хотів своє ледащо продати, а прокляті цигани усунули тобі у руку таку патику, що й скипками гидко узяти, та за таку ціну віддали, що можна-б, бува, і вола купити; та щеж за мої гроші і горілку купували й пили, а далі, замість дяки, у вічі насміялись: „Шкапа твоя — кажуть, — трохи, чоловіче, не добача; так купи їй окуляри, та й почепи на очі, як паничі у городі носють, то ще потягне...“

От таке то там було, що й розказати усього не можна. І усякий народ, хто там ні був, що йде біля того салдатського патрета, „усяк шапку зні-

ме, та й скаже або „Добрийдень, або „Здрастуйте, господа служба!“ А служба ні чичирк; стоїть собі гарненько, і пальцем не кивне, і очима не поведе, і усом не моргне. Таки ніхто, ніхто не вгадав, що то намальований. А Кузьма Трохимович, сидючи у своїй ятці, бачив сее все та й дума: „Добре наше діло! Побачимо, що дальш буде“.

Аж ось, де узявся салдат, та вже спражній салдат і живісінький, от як ми з вами. Ходить він по базарю, визира, визира, і вже один рушничок у молодички з купи і вчистив, і у кишеню запакував; стягнув у чугуївської перекупки бумажну хустку, таку, що гривень шість стоїть, відрізав з воза й вінок цибулі, і зараз за півціни й продав, та усе так хитро та мудро зробив, що ні жаден хазяїн і не зчувсь. Далі прийшов, де груші продають; бачить, що при возах самі хлопці, та й ті роти пороззявляли і дивлються на ведмедів. Він таки й положив руку на мішок — ніхто не баче; потягнув його до себе — ніхто не баче; положив гарненько на плече — ніхто не баче... та не озираючись і чкурнув, куди йому треба! Аж ось кинулось хазяйство, бачуть, що москаль без спросу узяв повнісінький мішок груш та й пре його мов своє, разом гукнули на нього, та й побігли за ним у догоню. Не хитрий-же й москаль! Чим би навітікача, а він іде собі любенько, мішок з грушами несе та й мугиче собі під ніс пісеньку; а тут його за мішок — сіп! „Нащо ти груші узяв?... сякий-такий сину!“ — питаються його ув один голос. Стоїть сердека, очі вивалив мов баран, далі озирнувся та й каже: „Нешта то ваші груші-ста?“ — „Аджеж не чий, як наші!“ А він як крикне на них: „Ах, ви хахли безмозглії!“ (а зараз лаятись!... щоб то перше розпитати, та тогді-б вже і лаявсь, скільки хотів). „А зачим ви“ — кає — „мені тагда не сказали, как я з воза мішок узяв?“... — та до них з пенею: „Ви“ — кає — „зіваєте по старанам, а я вот ніс, ніс, да вот как умарілса, да амуніцію патьор. Вот, віш мундер запачкал! Давай сюда деньгі на вичистку“. Наше хазяйство, щоб то і сюди і туди, так деж!... ні приступу, та ще й лає. А далі ухвativ за комір, і тягне, і кричить: „Давай на ви-

чистку, та за праходку; я казбонний мундер па-
тьор і сапагі таптал, давай та і толька!“ Наші ні
відхристються, ні відмолються: „Цур тобі“ — ка-
жуть — „батечку! Зділай милость, господа служ-
ба, озьми собі і груші з мішком, тільки — цур то-
бі!... відчепись і пусти!“ Так де! Так репяхом
і узявсь, і кає: „Мене чужова не нада; не хачу ва-
ших груш, а подай майо!“ Що тут на світі робити?
Іще таки подумали сяк-так, щоб вивернутись: хо-
тіли йти до волосного правленія, так москаль не тії
співа: „Вон мая каманда!“ — та й показує на сал-
датський патрет. „Пайдьом ік ньому“. Наші бачуть,
що не переливки, страшно!... кинули йому пятал-
тинного — так ні: „Веди до ятки, постав за про-
ходку кварту водки“. Нічого робити, поставили,
абиб відчепивсь та не вів до салдата, що з ору-
жом стоїть. Якже опісля розслухали та роздиви-
лись і відгадали, що то салдат мальований, так аж
об поли вдарили руками, та — фіть, фіть! посви-
стали, та й пішли до возів. А Кузьма Трохимович
у своїй ятці сміявсь, сміявсь, що аж качається,
а далі кає: „Ох! Та й сів, зложивши руки, пригля-
датись, що ще буде за кумедія.

Уже було геть-геть. Ось і дівчата зібралися
йти на ярмарок, бо все піджидали, щоб порідшало
народу на місті, а то, як у тісноті, так думали, що
їх не так і розглядють. Ось і тягнеться низка їх, та
усе на підбор: одна від другої чорнявіша, одна від
другої краща. Порозряджувані так, що Господи!
Середу дня сонечко пригріло, так воно й теплень-
ко. От вони й повихоплювались без свиток, в са-
мих баєвих червоних юпках, що так як мак цвіте.
Скиндячки на головах усе по-харківськи положені,
коси у дрібушки позаплітувані і жовтими гвозди-
ками та барвінком позаквітчувані; у сорочок і ру-
кави і ляхівки повишивані та повимережувані; на
шнях намиста у кожної разків по десять, коли ще
не більш, аж голову гне! Золоті дукати та срібні
хрести так і сяють; плахти картацькі, запаски і
шовкові і колісчасті, пояси каламайкові; та усі як
одна у червоних черевичках і у білих та у синіх
панчішках. А за ділом-же вони й вийшли? А якже?

Витрішків купувати, та щоб чи не пожартують парубки з ними. Вже звісна дівчача натура, хоч у панстві, хоч у мужицтві.

От ходють по ярмарку, дещо собі вигадують і регочуться; як одна — зирк!... тай кає нищечком: „Дівчатка! дивітесь: у нас постой, салдати!“ „Брешеш! Де ти їх узділа?“ — питаються і розглядають усюди. „Та онде, онде, біля дігтярної лавки стоїть з оружжом калавурний!“... „Так і є!“ — гукнули усі, та й почали щебетати та сміятись, з місця на місце переходють, то одна одну пхає, то буцім спотикаються; а сами, знай, озираються та як тії пави вихиляються, щоб салдат до них озирнувся та зачепив би котру. От тут би їм і лахва; тут би вони й стали його розпитувати, чи тут проходом, чи постоем? От тут і сказали-б йому, щоб з товариством приходили до них на вечерниці, бо вже вони дуже давно бачили що путне, а свої парубки остили і обридли.

От і визвалася з них Домаха та й кає: „А тривайте лишень, я піду побіля його; та вжеж не я буду, щоб він мене не заняв... ось дивітесь лишень! Та глядіть, коли треба буде, то відкликайтесь до мене“. От і пішла, буцімто і не вона. То сюди, то туди озирнеться, то пісеньки під ніс собі мугиче, то хусточкою помахує, то нахилиться підв'язку підв'язувати... от вже і до салдата доходить, та неначе з кимнебудь і розмовляє: „Де то тут шпалери та шумиха продається?... колиб мені хто показав!...“ Та й заспіва собі нишком. О, що то вже за дівка! Вона не знала, як під кого підвернутись? Вона не вміла, як кому пришви пришити? — Ну, ну! І проворна і жартовлива була, та таки і світа видала: аж два годи у Харкові по мойкам заробляла — так її вже не вчити; усе знала.

Як побачили подруги, що вона вже близенько біля салдата, а він її ще й не зачіпа — мабуть не бачить — та й гукнули до неї разом: „А куди ти, Домахо, пішла?“ А вона біля салдата стоїть і хусточкою махає, та голосно і кричить: „Ось куплю шумихи на квітки, коли який чорт не перепине“. А наш салдат стоїть, ні зачіпляє, ні перепиняє, і нічим її не займає! „Що за недобра мати!“

— думає Домаха — „таки біля самісінького його йшла, а він мене і не займає! Хіба не сміє, чи що? Та вжеж вернись ще. От і вернулася і таки біля самісіньких його ніг іде... і впустила хустку, буцім загубила, думаючи, що салдат гукне на неї, щоб вернулася і підняла хустку; от вона тут з ним і заговорила-б і пожартувала, а там би і пішли лади... Не з чорта-ж хитра й Домаха! Так щож бо? Хустка лежить, а салдат і волосом не двигаеть. Стала наша Домаха, та й оглядається і кає голосно: „Ох мені лихо! Загубила хустку! Колиб хто підняв та віддав, то я вже знаю, якби йому подякувала!“

Озирається сердешна і погляда із підліба, та ба! Стоїть салдат і на хустку не дивиться. Нігде Домасі дітись, треба вертатись... От би то і підбіга, і вижида, і кає, і говорить: „От біда! Лежить моя хусточка біля самісінького салдата... Як тут узяти?... Я боюсь, щоб він мене не вхопив, або щоб з оружжя не застрелив“. Підійшла і нахиляється і не нахиляється і бере-б то й не бере, а усе вижида салдата... Так щож бо: не на таківського наскочила! Далі нахилилась і простяга руку, неначе не ївши, а сама усе дивиться на нього... а далі, як придивилась, як заребочеться на всю вулицю! А дівчата і відозвалися до неї: „А що він тобі там говорить, Домахо? Домахо! Кажі бо, що він тобі там говорить?“ „Але, говорить!“ — кричить Домаха, та скільки зря відтіль, та за сміхом і слова не вимовить.

„Що, що таке? Що він тобі сказав?“ — обступивши дівчата Домаху ув один голос випитують. „Еге, що казав!“ — кає Домаха — „то не живий салдат, а то його парсуна!“ „Йо!“ — гукнули дівчата і підбігли розглядати: аж справді намальований! Реготались, реготались, вигадували дещо, та й пішли геть по ярмарку. А сее чувши, і багато дехто підходили вже не боячись; розглядаються, роздивляються, та й скажуть: „Так і є, що намальований!“ — та й підуть собі.

Посміявшись з сього добре, Кузьма Трохимович далі подумав, що вже пора знімати свого салдата та укладатись на віз і чухрати до дому.

Аж ось почув крик, галас, тупотню, регіт, пісні, сопілку, та мерщій і присів у ятці.

То наступало парубоцтво: шевчики, кравчики, ковалі, свитники, ганчарі і зо всякого ремесства бурлацтво, наймити від хазяйства, батькові сини — зібралися на ярмарок погулять. Іще зранку хто попродав свій товар, а хто, купивши чого кому треба і попивши могоричі, тепер попідголювавшись любенько, понадівали хто нову свиту, хто китаєву юпку, хто ще батьківський хоч і старий та жупан, попідперізувавшись шпетненько хто каламайковим, а хто й суконним поясами, у тяжиних штанах, понадівали на підголені голови шапки козацькі з решетилівських смушків, то з червоними, то з зеленими, то з синіми вершками, у ютових чоботах з підборами, а хто й у шкапових, та так повимазуваних, що дьоготь так з них і тече, а підкови троха не на пядь. От, позакручувавши уси, ідуть лавою, з боку на бік перевалюються, руками розмахують, люльки тягнуть, та що є голосу аж кривляться та жмуряться, співаючи московської пісні: „При Данилусці стояла“; і де йдуть, то так від них люди і розступаються, бо вже не попадайсь їм на дорозі ніхто: чи перекупки з коробками, чи москаль з квасом, чи сліпці з поводитарем, чи баба стара, чи дівка молода їм назустріч, нікому нема розбору, не вважають нікого, так усякого прямо лавою і пруть, і мнуть, і з ніг валяють, а самі й байдуже, неначе і не бачуть нічого, і буцімто й не вони.

Оце то вони, заздівши дівчат, потягнули за ними, щоб так стіною на них і наперти; а як вони розбіжаться, так тут і ловити, і пожартувать, і поженухатись... Звісно, молодецьке, парубоцьке діло! А щоб їх хто зміг зупинити? Ну, ну!... кусала така! Вони усею громадою нераз і самому писарю давали такої пинхви, що насилу прочхавсь; а десятські так-так від них і ховаються по бурянах та за плотами. Так тут вже нічого! Усяк їм поважа: „Нехай“ — кає — „хлопці нагуляються, більш копих лиха не нароблять“.

От ідуть, і як накинули оком на дівчат і пішли побіля мальованого салдата, а їх ватажок, Те-

решко швець, зняв перед ним шапку та й кає: „Здрастуйте, господа служба!“... Тут як зарегочеться народ, і перекупки, і купці, і ті, що при возах, та як крикнуть на нього: „Тю-тю, дурний! Та то не живий, то намальований! Хіба тобі повилазило? От то оглашений — не розбере!“

Напик же пан Терешко раків, як і сам розглядив, що справді салдат намальований і що увесь базар з нього глузує! „Тепер“ — дума сердека — „не буде мені просвітку, будуть мені сміятись, і через сее, не знать що, будуть прикидати. Йо не йо! Що тут мені на світі робити?“ Стоїть зажурившись, та й дума. А далі схаменувся, зареготавсь та й кає: „Буцім я й не бачив, що се неживий, а що се тільки патрет. А поклонивсь йому затим, щоб подратувать з маляря. Чи так-же то й малюють? О, бодай його мара малювала! Се й сліпий розглядить, що се патрет, а не живий чоловік... Хіба тут були такі дурні, що приймали його за живого? Не знаю!... Тьфу! Чорт зна що й надряпано! Дивітесь, люди добрі: хіба так шиється чобіт? Я швець на все село: так я вже знаю, що халява ось-як була (та й став пальцем по патрету надряпувати); от і в підборах брехня, та й підйом не так... та таки і усе не так. Цур йому! Пайдьом, хлонці, дальш; намалював-же якийсь-то дурень!“ От і пішли собі своєю дорогою, і Терешко дуже радий був, що спокутував із себе біду.

Та й закрутив-же носом наш Кузьма Трохимович, неначе тертого хрину понюхав! З біса бо йому досадно стало, що увесь ярмарок, і що то на місті народу було, таки мабуть душ з пятьдесять, коли іще не більш, та усі-ж то до єдиного, усі не пізнали, що салдат намальований, а думали, що живий; а тут, чорт його зна, відкіля узявся швець та й закепкував його роботу ні нащо. „Се вже“ — кає собі — „курам буде на сміх. Я таки, правда, об чоботах не дуже й доглядавсь; може воно щонебудь і не так. Я тільки й старавсь, щоб йому твар, і щоб він увесь, і мундер і оружжю, щоб так було неначе живе, а об чоботах і байдуже; бо не думав, щоб хто вже туди став пильно доглядатись, де і нужди мало, і куди не усяк і дивиться. Нехайже

так буде, як швець каже; перемалюю, щоб і його уконтентувати і щоб ніякого хфальшу не було у моїй роботі“.

Виліз із своєї ятки, достав палітру з красками і пензель, підмалював, як там швець надряпав, та й опять поліз та й кає: „Нехай, підожду, поки краска підсохне, а там і вбиратимуся до дому. Тепер швець не скаже, що не так чобіт намальований“.

Аж гульк! — Терешко з парубками не догнавши дівчат, вернулись навперейми, і йдуть впять побіля салдатського патрета. От один парубок і розглядів його, та й кає: „Дивись, Терешку! Маляр тебе послухав; бач, перемалював чобіт, як ти сказав“. „Еге, іщеб то й не послухав!“ — сказав Терешко, підсунувши шапку на саме тімя і узявшись у боки. „Я вже силу знаю і зараз побачу, що не до шмиги!“ А як йому і досі досадно було на маляря і на патрет, що через них йому люди сміялися, от і думав ще таки занехаять, щоб маляря зовсім збити з пантелику і, щоб народ думав, що він велику силу у малярстві знає. Псвиставши й кає: „От і сього не втерплю, скажу, бо вже бачу, що не так. Чоботи тепер як чоботи, як я навчив, так мундер не туди дивиться. Треба, щоб рукави ось так...“

„А зась, не знаєш!“ — обізвавсь Кузьма Трохимович із своєї ятки: „Швець знай своє шевство, а у кравецтво не мішайся!“

Якже зареگочеться увесь базар, слухаючи сюю кумедію і що Кузьма Трохимович так відрізав Терешку шевцеві! Як підняли Терешка на сміх! Реготались з нього, реготались, та так-же то, далєбі, що не то що, що аж за річкою чути було. А Терешко зостався мов облизаний, та як потягне не оглядаючись, та аж забіг, не знать куди. Кузьма-ж Трохимович, тихенько собі посміявшись, та зібравшись з патретом і з усім своїм крамом, поїхав до свого пана, та по уговору грошики й горілочку з нього зчистив, та й прав.

Ярмарок розійшовсь. Тільки вже Терешкові вірвалась нитка верховодити хоч на вулиці, або на вечерницях, або й у шинку. Тільки що забаянтра-

силь, а тут йому хтонебудь і відріже: „Швець
знай своє шевство, а у кравецтво не мі-
шайся!“ — то так язик і прикусить, і вже ні чи-
чирк.

От і вся.

